

"De natuur 'leest' beter dan een boek"

Bio-akkerbouwer Kees Steendijk uit het
Zeelandse Kamperland

Poster BoerZKTloon

Oorlog in de landbouw

Pleidooi voor Zondag Vleesdag

Wervelkrant

Nr 3 • september 2014

Wervelkrant 3/2014 is krant 98 in het 24° Werveljaar. Gedrukt op kringlooppapier met plantaardige inkt door De Duurzame Drukker op 1600 exemplaren. Digitaal verspreid naar 2400 mailadressen.

Adres Wervel VZW

MundoB
Edinburgstraat 26
1050 Brussel
Tel. 02 893 09 60
< info@wervel.be >
www.wervel.be

Verantwoordelijke uitgever :

Jeroen Watté

Coverfoto: Kees en Connie Steendijk baten op 80 hectare een akkerbouwbedrijf uit. Eind vorig jaar waren ze te gast op het agro-ecologie congres in Brussel (zie "Evenveel opbrengst met twintig keer minder zaad", Wervelkrant 2014/1). Deze zomer trok een delegatie vanuit Vlaanderen op bedrijfsbezoek. Zie fotoreportage pag 19.

Missie Wervel VZW

Wervel streeft naar een landbouw die lokaal meerwaarden creëert, op economisch, ecologisch, sociaal en cultureel vlak en die solidair is met de rest van de wereld. Daarbij vertrekt ze vanuit de universele waarden basisdemocratie, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid. Wervel beweegt consumenten, boeren en organisaties tot samenwerking om die landbouw vorm te geven via netwerking, campagnes en publicaties.

Publicaties en kranten

Kranten en publicaties vind je op www.wervel.be/publicaties Jaarabonnement Wervelkrant: voor organisaties min. 40 euro, voor individuen gratis. Nieuw postadres? Stopzetting papieren krant? zie www.wervel.be/nieuwsbrief

Gratis nieuwsbrieven: schrijf je in!

Schrijf je in op verschillende nieuwsbrieven & krant via www.wervel.be/nieuwsbrief. Zo ontvang je updates over de kemp-campagne, agro-ecologie & agroforestry, eiwittransitie, fair trade lokaal, landbouwbeleid, persberichten. Ontvangers van de Wervelkrant kunnen bij aankoop van de Wervelboeken en DVD's 10 % verkrijgen.

U kan ons helpen!

Doe mee met Wervel

Denk en werk mee op de manier die jou best ligt. Lees hoe: www.wervel.be/doemee

Steun ons financieel

523-0803037-49 van Wervel VZW
IBAN - BE97 5230 8030 3749
BIC - TRIOBEBB

**Giften aan Wervel vzw zijn
45% FISCAAL AFTREKBAAR
vanaf 40 euro op jaarbasis
- mededeling: GIFT**

■ We roepen graag alle mensen, groepen en organisaties op om ons **maandelijks/jaarlijks een bedrag** naar eigen draagkracht te storten.

■ **Schenken en legaten** vormen een andere manier om Wervel mee te dragen. U kan Wervel in uw testament laten opnemen voor een legaat of schenking zonder dat uw erfgenamen benadeeld worden. Met een duo-legaat bespaart u op successierechten en laat u Wervel meegenieten van dat belastingvoordeel.

Zie ook: wervel.be/steun

Aanspreekpunten provincies

Vlaams-Brabant	Lus Mussche	016 53 26 95	lusmussche@skynet.be
Oost- Vlaanderen	Veerle Devaere	02 893 09 60	veerle@wervel.be
West-Vlaanderen	Veerle Devaere	02 893 09 60	veerle@wervel.be
Antwerpen	Cis Van Eyndhoven	03 664 55 02	m.vaneyndhoven@telenet.be
Limburg	Souliman Diraa	0499 62 06 51	diraa.souliman@gmail.com
Brussel	Katrien Van Oost	02 893 09 60	katrien@wervel.be

Thema's en campagnes

Landbouwbeleid	Benny Van de Velde	02 893 09 60	benny@wervel.be
Grond	Luc Vankrunkelsven	02 893 09 60	luc@wervel.be
Agro-ecologie & agroforestry	Jeroen Watté	02 893 09 60	jeroen@wervel.be
Fair Trade lokaal (Lokaal, Eco & Fair)	Veerle Devaere	02 893 09 60	veerle@wervel.be
Kemp	Patrick De Ceuster	02 893 09 60	patrick@wervel.be
Zaadautonomie & gentechologie	Louis De Bruyn	015 3303 53	louis.debruyne@telenet.be
Soja	Luc Vankrunkelsven	02 893 09 60	luc@wervel.be
WTO & voedselsoevereiniteit	Luc Vankrunkelsven	02 893 09 60	luc@wervel.be
De smaak van diversiteit: kookworkshops	Katrien Van Oost	02 893 09 60	katrien@wervel.be
Vorming en educatie	Veerle Devaere	02 893 09 60	veerle@wervel.be
Cerrado	Livia Corpas	0475 87 28 19	liviacorpas@gmail.com
Eiwittransitie	Benny Van de Velde	02 893 09 60	benny@wervel.be

Tenzij anders vermeld, valt de inhoud van de Wervelkrant onder Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 2.0 België licentie. Overnemen mag voor niet-commerciële doeleinden, mits naamsvermelding en zonder bewerkingen.

De Vlaamse overheid is niet verantwoordelijk voor de inhoud van deze krant.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Gebakken peren

De door het FOD Volksgezondheid toegestane maatregelen om Vlaanderen op chemische wijze van zijn perenoverschot te ontdoen zijn ronduit schokkend. De economische oorlog die door de EU wordt uitgevochten met Rusland, uit zich in Vlaanderen in een chemische vernietigingsoorlog tegen peren.

Met betrekking tot voedselverpilling stelt het Vlaams Regeerakkoord – waarvan de inkt nog niet droog is – nochtans dat “In een wereld waar 1 op 8 mensen chronisch honger lijdt, verlies en verspilling van voedsel en grondstoffen, zowel in de productie- als consumptieketen, ethisch onaanvaardbaar zijn” en er “i.s.m. agrovoedingssector en de consumenten actieplannen worden ontwikkeld om preventief zoveel mogelijk voedselverliezen te voorkomen”.

Dat de media dit nieuws brengen zonder enige verontwaardiging is pijnlijk. De peren worden doodgespoten? Het zij zo. In het jaar 2014 mag je je toch heus wel boos maken om de vernietiging van 2.000 hectare peren? Omgerekend moet dat minstens 60.000 ton zijn, of tien kilo peren per Vlaming. Wacht onze varkens eenzelfde lot?

Verder komt deze boodschap op ons bord zonder analyse van hoe het zover is kunnen komen. Zowel de media als de landbouworganisaties kunnen of willen die niet maken. Verder dan de zwarte piet doorschuiven naar Rusland en medelijden opwekken voor de getroffen boeren geraakt men niet. De verantwoordelijkheid voor de huidige landbouwcrisis ligt niet bij Poetin, maar bij de agro-industrie en onze eigen overheid die heeft laten betijen. De hele landbouw heeft zich door allerlei adviseurs een peer laten stoven. Van de perenkweker tot de varkensteler, allen zitten ze vast in het keurslijf van toeleveranciers, afnemers en banken. Landbouwers moesten zich op grotere schaal gaan specialiseren in één enkel ras van één enkel product – conferenceperen of piétrainvarkens – bestemd voor de export. De keuze die hen werd voorgehouden was simpel: meedoen of stoppen. De perencrisis toont de kwetsbaarheid van dit systeem aan: landbouwers die hun autonomie aan dit systeem verloren zijn (de meerderheid) zitten met de gebakken peren. Hoe fier kunnen politici zijn op de vele miljarden aan voedingsmiddelen die Vlaanderen exporteert, als de toegevoegde waarde in de landbouwsector al jaren daalt, met uitstoot van duizend landbouwbedrijven per jaar tot gevolg?

Hebben we niet eerder meer boeren nodig dan minder? Dat is mogelijk in een landbouwmodel dat zijn productie afstemt op lokale noden, zonder zijn kosten af te wentelen op de maatschappij. Een landbouw met ‘LEF’, wat zoveel wil zeggen als lokaal verankerd, in harmonie met de plaatselijke ecologie en met een faire verloning voor boeren (Lokaal-Ecologisch-Fair). Boeren die hun bedrijf op deze leest schoeien, zijn niet bang voor Poetins streken en weerstaan ook andere oorzaken van crisis in de landbouw: voedselschandalen, machtsconcentratie bij supermarkten en voedingsmultinationals, prijzen die kelderen door overproductie. Of het nu peren, varkens, eieren, aardappelen, melk of groenten zijn: boeren met LEF bewijzen telkens hun veerkracht en blijven overeind.

Belangenorganisaties en overheden doen er weinig aan om lokale, ecologische en faire producten meer mainstream te maken, waardoor ze in de nichesfeer blijven hangen. Hebben zij dan belang bij de status quo? We durven hopen dat volgende zinnen uit het regeerakkoord wél serieus genomen worden: “Binnen het landbouwonderzoek zetten we ook in op agro-ecologische innovatie.” en “Het overleg binnen de agro-voedingsketen moet versterkt en moet leiden tot redelijke prijzen voor de producenten. Coöperaties, producenten- en brancheorganisaties moeten dit overleg onderbouwen. Wij versterken de coöperatieve gedachte.” Dat is inderdaad wat nodig is. Deze crisis is een uitgelezen kans om ons landbouwsysteem in vraag te stellen. Daarvoor hebben we echter kritische media nodig die dieper graven. Laat ons de perencrisis gebruiken voor een landbouw met meer LEF.

Inhoudstafel

Edito	3
EWITTRANSITIE	
Zondag Vleesdag	4
Eiwitten in de media	7
VRIJWILLIGER	
Martina Luskova	8
Uitnodiging wervelweekend	9
Waarom ik Wervel steun	10
Slim besparen?	10
Toilet papier uit olifantengras	10
LEF	
Fotoreportage actie Hasselt	11
Getuigenis François Deroover	13
POSTER	
LANDBOUWBELEID	
Verslag Boerenforum	14
AGRO-ECOLOGIE	
Vlaams onderzoeksproject start met bezoek aan pioniers	16
Open brief aan Louise Fresco	18
Fotomontage Kees Steendijk	19
Oorlog in de landbouw	20
Poezie: In Flanders Fields	21
BOEKBESPREKING	
Voeding verknijpt	22
Agenda	24

Pleidooi voor Zondag Vleesdag

Om de Russische exportban van varkensvlees te compenseren trekt VLAM nog eens alle registers open om de Belgen meer varkensvlees te doen eten. Onverantwoord om verschillende redenen. Wervel geeft voor elke weekdag een argument voor minder, beter en gezonder vlees. Van maandag tot zaterdag plantaardig, en op zondag vleesdag.

Hoge Gezondheidsraad machteloos tegen nieuwe vleespromotie van VLAM

Naar aanleiding van het recente importverbod in Rusland, startte VLAM een nieuwe varkensvleescampagne. De overschotten in overvolle stallen en opslagruimtes moesten weggewerkt via Vlaamse monden en magen. De grote middelen werden ingezet met advertenties in alle grote kranten, de gebruikelijke “boodschappen van algemeen nut”, meer varkensvlees in de keuken van kijkcijferkanon Jeroen Meus en dagelijkse radiospotjes vol gezondheidsclaims.

Maar Belgen eten al veel vlees. Zo veel zelfs dat de Hoge Gezondheidsraad (HGR) – een adviesorgaan van het ministerie van Volksgezondheid – recent aan de alarmbel trok. De consumptie van rood vlees moet dalen en die van verwerkt rood vlees, zoals salami, zelfs tot een minimum herleid om de risico's voor de volksgezondheid te beperken, met name het risico op colorectale kanker.

Wars van alle gezond verstand blijft VLAM, trots bezitter van alvast één Greenwash Award, volharden. Onverantwoord, vindt Wervel, en ook de Hoge Gezondheidsraad zelf. Bij monde van adviseur-generaal André Pauwels betreurt de HGR de nieuwe VLAM-campagnes en “de grote kloof tussen het aanreiken van wetenschappelijk advies met als doel het beleid te onderbouwen enerzijds en het doortrekken in het beleid van dergelijk advies anderzijds”. De HGR heeft als federale instantie al helemaal geen vat op wat er in Vlaanderen beslist wordt. Ook al ziet de HGR liever een campagne met de slogan:

“Van teveel kotelet word je reuzevet”, die zal er sowieso niet komen. Het is dan ook duidelijk hoe de machtsverhoudingen liggen. De gezondheid van ons allen is blijkbaar ondergeschikt aan de belangen van de varkenshouderij, inclusief de veevoedersector en de slachterijen.

Maandag - vlees van hier, ontbossing in't vizier!

Reclamespotjes laten ons geloven dat we de eigen landbouw steunen door “vlees van hier” te eten, maar zelfs als we ons hoofd in het zand steken, weten we beter. Onze intensieve veehouderij kan bestaan bij de gratie van massale import van voedergewassen, vooral soja, uit Latijns-Amerika en de Verenigde Staten. Jaarlijks heeft Europa twintig miljoen hectare overzeese grond nodig enkel om zijn veestapel van soja te voorzien. Door monocultuur, ontbossing en landroof heeft de sojateelt in Latijns-Amerika desastreuze gevolgen voor de toestand van belangrijke ecosystemen zoals de Cerrado en de Amazone, de biodiversiteit, de lokale landbouw, de inheemse culturen.

Dinsdag - ggo's en vlees

We leven in de waan dat wij Europeanen geen genetisch gemanipuleerde organismen op ons bord krijgen. Voor vleeseters is echter niets minder waar. Het merendeel van de geïmporteerde soja is genetisch gemanipuleerd, zonder dat het duidelijk vermeld wordt. Ook mensen die zich ver van ggo-eten willen houden, krijgen het met hun vlees toch binnen. Tot slot is de residurempel voor glyfosaat, de actieve stof in de pesticide RoundUp die massaal wordt ingezet in de ggo-sojateelt, tweehonderd maal verhoogd sinds de ggo-soja in Europa werd toegelaten. Voor de biodiversiteit is glyfosaat alvast een ramp, maar ook voor de gezondheid van vele mensen die rechtstreeks worden blootgesteld aan glyfosaat in en nabij grote sojavelden. De gezondheidseffecten op lange termijn voor consumenten zoals wij worden niet onderzocht en als dat toch het geval is worden de resultaten onder tafel geveegd.

Woensdag: vlees maakt boeren niet rijker

Na de aankomst van de soja in België, via een van onze zeehavens, betalen Vlaamse veehouders steeds meer voor de soja in de veevoedermengsels. Dat komt doordat China en andere groeielanden ook steeds meer honger naar soja hebben. De afhankelijkheid van soja en andere gestegen kostenposten zijn een stroop rond de nek van vele veehouders. De hele sector kampt al jaren met slechte economische cijfers: negatieve bedrijfsresultaten, dalende toegevoegde waarde, historisch lage inkomens, de stopzetting van vele bedrijven, dramatische opvolgingspercentages, dalende werkgelegenheid. Meer cijfers in Wervels politiek dossier.

Donderdag: eenheidsworsten

De Vlaamse veehouderij produceert een bulkproduct voor de groothandel. Of het nu om varkens, kippen of runderen gaat: de overgrote meerderheid van de boeren produceert hetzelfde soort vlees, dezelfde melk, hetzelfde ei. Hierdoor moeten ze de concurrentie aangaan met de wereldmarkt, en daar zijn de marges heel erg klein. Vlaanderen voert ook daadwerkelijk veel dierlijke producten uit en is daar enorm trots op.

Voor de economische situatie van de veehouders brengt dit echter weinig zoden aan de dijk. In zee gaan met dubieuze handelspartners als Rusland en China brengt bovendien een enorme kwetsbaarheid met zich mee. Bij het minste geschil volgt een ban op import die de vleessectoren in een diepe crisis stort. We moeten de enorme overschotten dan maar zelf zien op te eten, anders keldert de prijs.

Vrijdag: ecologische schaduw, ook in Vlaanderen

Niet alleen in Latijns-Amerika, maar ook in Vlaanderen, heeft de intensieve en niet-grondgebonden veehouderij een lange ecologische schaduw. Er is reeds vooruitgang geboekt in de uitstoot van broeikas- en andere vervuilende gassen, al blijft de grootte van de uitstoot sterk gelinkt

aan de grootte van de veestapel. Problematischer is het gesteld met de waterkwaliteit in Vlaanderen. De toekomstige kosten voor zuivering lopen volgens het rapport Milieuverkenning 2030 in de miljarden. Daarbovenop krijgt Vlaanderen hoogstwaarschijnlijk nog een boete van Europa omdat het zijn afspraken niet nakomt. Nog volgens het rapport is het afbouwen van de veestapel dé maatregel die het meest zal bijdragen tot verbeterde waterkwaliteit.

Zaterdag: overconsumptie is ongezond

Belgen eten dubbel zoveel verzadigde vetten als aanbevolen door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) van de Verenigde Naties. Die komen bijna uitsluitend uit dierlijke producten. De overconsumptie van vlees brengt veel zogenaamde welvaartsziekten met zich mee, zoals hart- en vaatziekten, diverse kankers in het spijsverteringsstelsel en obesitas. De behandeling daarvan kost de Belgische Staat handenvol geld, terwijl Vlaanderen dus bij monde van VLAM vlees blijft promoten kan België via de federale gezondheidszorg opdraaien voor de kosten.

Eris voor VLAM trouwens nog heel wat werk aan de winkel voor de promotie van plantaardige vleesvervangers, want ook die worden geproduceerd door boeren. Onbekend is onbemand: ook de vooroordelen ten opzichte van vegetarische alternatieven moeten worden weggewerkt. Slappe burgers en smaakloze worsten behoren echter stilaan tot het verleden, al is nog heel wat onderzoek en innovatie nodig. Het wereldwijde web is alvast een bodemloze bron van inspiratie voor vleesloze of vleesarme recepten.

Zondag Vleesdag

In een niet zo ver verleden, en vandaag nog steeds in zuidelijker oorden, was vlees voorbestemd voor hoogdagen, dikwijls gepaard gaande met de beleving van een ritueel of een cultureel evenement. Mensen stonden stil bij het dier als gift van de natuur dat zonet zijn of haar leven had gegeven om de familie of het dorp van een rijke maaltijd te voorzien. Deze vorm van beleving zijn we in het rijke Westen totaal verloren. Vlees is voor ons de normaalste zaak van de wereld, we stellen ons geen vragen bij de impact ervan op de rest

van de wereld. Duurzame vleesconsumptie is nochtans mogelijk. In Vlaanderen is een derde van de landbouwgrond grasland, al dan niet met een natuurlijke meerwaarde.

Herkauwers hebben de capaciteit om met weinig meer dan gras en klaver hoogwaardig eiwit te produceren. Meer nog: de vlees- en melkkwaliteit van dieren die gras aten is hoger dan bij dieren die met krachtvoeder worden geteeld. Zogenaamde grassfed-systemen zijn aan een revival toe. De herkauwers leveren ook hoogwaardige stalmest die in tuin- en akkerbouw kan worden ingezet. Zo ontstaan gesloten kringlopen op of tussen boerderijen.

Met varkens en kippen ligt het iets moeilijker. Dit zijn net als mensen omnivoren die in de intensieve veehouderij rechtstreeks in concurrentie staan met de mens. Ze eten namelijk vooral granen (soja, maïs, tarwe). Historisch gezien werden varkens en kippen echter gehouden als verwerkers van overschotten en afval, en geconsumeerd in tijden van schaarste (vandaar het spaarvarken). Zonder heimwee te hebben naar Bokrijk kan dit soort systemen onze landbouw- en voedingscultuur een enorme duurzaamheidsboost geven, ook op sociaal gebied. Het is immers weinig verantwoord om granen aan varkens en kippen te voeren terwijl aan de andere kant van de wereld hongersnood heerst.²

Dit alles bij elkaar opgeteld lijkt zondag ons een uitstekende dag om vlees op de tafel te brengen. Maar het mag uiteraard ook een andere dag zijn.

Benny Van de Velde

¹ Zie Wervelkrant 3/2012, wegens het misleidend promoten van "vlees van bij ons" alsof dit lokaal zou zijn.

² Zie ook katern Eiwitten efficiënter inzetten in Wervelkrant 1/2008

Noot

Wervel wil op vlak van vlees geen boeman zijn en al helemaal niet dansen op het graf van een sector in nood. Maar Zondag Vleesdag als principe draagt zowel economisch, ecologisch als sociaal bij aan een betere maatschappij, ook voor de landbouwsector. Ook voor de transitie naar een meer plantaardige voedsel economie hebben we immers boeren en een verwerkende sector nodig.

Alvast één boer uit Kortrijk zette eiwittransitie om in de praktijk. Luc en An van de Grenshoeve schakelden begin dit jaar over van een varkenshouderij met 1200 mestvarkens naar een zelfoogstboerderij voor groenten en fruit.

Rood van West-Vlaanderen, écht vlees van bij ons, voor op Zondag Vleesdag

GEZOCHT: provinciale 'beter vlees'-spotter!

Wervel maakte in het verleden een lijst met verkooppunten van sojavrij vlees op wervel.be/sojavrijvlees. Deze is aan herziening toe. Wie helpt ons deze lijst te updaten?

Eiwittransitie in de media

De zomer is voor de media doorgaans komkommer-tijd. Niet voor *De Standaard*, *De Volkskrant* en *The Guardian*: zij kozen voor eiwitten.

In de zomerreeks van *De Standaard*, "**Het brood van morgen**", komen bijna uitsluitend vleesvervangers aan bod: insecten, algen en eendenkroos. Stuk voor stuk hebben ze een veel kleinere impact op het milieu dan vlees; zijn ze beter aangepast aan opwarmend klimaat, stijgende zeespiegels of grondschaarste; en in België, maar meer nog in Nederland, wordt door pioniers druk geëxperimenteerd om deze producten te verwerken in de voeding van morgen. In bovenstaande artikelen getuigen deze pioniers over de enorme toekomstperspectieven van hun product, maar ook over de technische moeilijkheden en wettelijke barrières die ze ervaren. Interessant leesvoer.

De Volkskrant pakt dan weer uit met een opvallend en goed gestoffeerd pleidooi voor minder, maar beter vlees, zo goed passend in onze visie dat we het precies zelf geschreven hebben. In het artikel komt onder andere Simon Fairly aan het woord, de auteur van *Meat, a Benign Extravagance*. Hij berekende dat minstens een derde van het rundvee in de wereld graast op gronden waar weinig anders groeit dan gras. Dit vee wordt niet bestempeld als een kostenpost voor klimaat en milieu, maar juist als een nuttige schakel in het beheer van ecosystemen en hulpbronnen. Door dit vee is er per wereldbewoner 18 kilo vlees en 35 kilo melk per jaar beschikbaar. Anders gezegd: twee worstjes of een

steak per week. Zondag Vleesdag dus.

Verder in het artikel komt ook de historische rol van het varken als afvalverwerker aan bod in een interessante studie die de efficiëntie van varkens vergelijkt met verbrandingsovens. De auteur schetst ook een beeld van de geschiedenis hoe onze vleesconsumptie (en -productie) de afgelopen decennia de pan is uitgerezen, niet in het minst door toedoen van overheidspromoties.

In *The Guardian* hetzelfde verhaal: minder en kwalitatiever vlees is beter voor iedereen: voor de boer, de consument, de planeet. De auteur geeft tips waar je veiliger, duurzamer en gezonder vlees kan kopen. Kern van de boodschap: "Mijd de supermarkt, ga naar de slager of nog beter, koop bij de boer zelf".

Belgische quinoa

Begin september werd in België voor de eerste maal op grotere schaal quinoa geoogst, het bijzonder gegeerde graan uit de Andes. Dit gewas is klaar om onze borden te veroveren want **eiwitrijk en glutenvrij**. Bovendien kan het groeien op bodems die arm zijn aan organische stof, ideaal voor de Vlaamse uitgeoogste gronden. Future-proof food!

Martina Luskova

Vrijwilliger in de kijker

Wat motiveert je precies om je voor Wervel in te zetten? Ten eerste, ik heb landbouw gestudeerd en ontwikkelingshulp. De waarden die Wervel aanhangt zijn mij dierbaar. Ten tweede leken de projecten en activiteiten interessant. Vooral het project "Red de Cerrado" waar ik erg op betrokken ben.

Hoe belangrijk is Wervel voor jou als consument? Ik geloof dat het echt belangrijk is om over de oorsprong van het voedsel dat we elke dag eten te denken, te spreken en die thematiek breder bekend te maken. De invloed ervan op het milieu en de economie zijn groot, en de context raakt de hele wereld. Veel mensen staan er niet bij stil en realiseren zich zelfs niet dat zij door hun eigen eetgewoonten in staat zijn de situatie een beetje te veranderen. Een consument betekent meer dan hij denkt. Daarom zijn organisaties zoals Wervel belangrijk in een maatschappij. Zij vertellen over reële situaties en kunnen consumenten aanzetten om te beseffen wat er gebeurt.

Hoe blik je terug en vooruit op je engagement bij Wervel? Ik genoot er echt van om aan Wervels projecten te werken en zal er ook van genieten in de toekomst.

Hoe kwam je in contact met Wervel?

Ik wilde deze zomer een stage doen en wilde die graag op een nuttige en betekenisvolle manier invullen. Ik wist dat er in het gebouw waar Wervel zit, vele ngo's zetelen die me wel zouden interesseren. Dus ik zocht op internet en vond Wervel. Mijn vriend, een Vlaming, vertaalde voor mij enkele thema's van op de website. Nadien trok ik naar het Wervelkantoor met de vraag of een stage mogelijk was. Het Wervelteam verwelkomde me hartelijk en na wat uitleg en overleg, stond ik te popelen om mee te werken aan projecten samen met andere vrijwilligers.

**Word zelf vrijwilliger voor
meerwaardenlandbouw!**

Bekijk onze vrijwilligersvacatures op
www.wervel.be/vrijwilligersvacatures

Of stel zelf een leuk idee voor
en bespreek het met ons!

→ contactgegevens
zie pagina 2

Uitnodiging

Weekend voor actieve vrijwillers van Wervel – 18 en 19 oktober – Orval

Omdat Wervel Wervel niet zou zijn zonder jouw bijdrage, nodigen we je van harte uit op een weekendje op een van België's mooiste plekjes: Ferme du Bois-le-Comte in Orval. Deze voormalige boerderij met een rijke geschiedenis is nu een plaats voor bezinning en permacultuur. De gasten worden er in de watten gelegd met heerlijke maaltijden en kunnen genieten van het prachtige decor van de Gaume.

Deelnemers worden verwacht in de loop van zaterdagvoormiddag. Het weekend eindigt na het ontbijt op zondag, maar er kan gerust een verlengstuk aan worden gebreid voor wie dat wil, bijvoorbeeld met een bezoek aan de Abdij van Orval of een wandeling in de uitgestrekte bossen.

Wij voorzien enkele activiteiten, waaronder een rondgang op de boerderij en een groepsoefening over hoe we van Wervel nog meer een beweging kunnen maken.

Het weekend is inclusief drie maaltijden en een verblijf van één nacht. Wie wenst kan een vrije bijdrage geven.

Wil je graag mee, schrijf dan snel in! Er zijn 25 bedden gereserveerd, maar op de camping kunnen nog veel meer mensen slapen.

Praktisch

Wie? alle actieve vrijwillers van Wervel

Wanneer? zaterdagvoormiddag 18 oktober tot zondagvoormiddag 19 oktober

Waar? la Ferme du Bois-le-Comte (www.boislecomte.be), Bois-le-Comte 1, 6823 Villers-devant-Orval

Hoe? magische plekjes zijn dikwijls nogal afgelegen. Orval is bijna enkel mogelijk met de wagen. We gaan echter een carpool uit drie centrale plaatsen organiseren van zodra we een zicht hebben op de inschrijvingen.

Schrijf zo snel mogelijk (en voor 8 oktober) in via benny@wervel.be of 02/893.09.60

Wervel kan slechts onafhankelijk blijven door uw steun. In deze rubriek laten we mensen aan het woord die ons steunen.

Waarom ik Wervel steun:

Ik heb er alle vertrouwen in dat Wervel zich inzet voor milieu en ecologie en een duurzame en rechtvaardige landbouw. Ik geloof dat dit de gezondheid van onze Aarde én de mensheid ten goede komt. Daarom behoort Wervel tot een van de doelen die ik jaarlijks steun. Een kleine bijdrage, waarvan ik hoop dat die een verschil kan maken.

Soetkin uit Brugge

Boodschap aan de Vlaamse Regering

Slim besparen = sociaal-cultureel werk waarderen!

Naar aanleiding van de eerste berichten over besparingen in de sociaal-culturele sector, kroop FOV-directeur Dirk Verbist in de pen. FOV is de federatie sociaal-cultureel werk. Wervel is erkend en gefinancierd als sociaal-culturele beweging. Hieronder een fragment uit zijn opiniestuk.

Werk, werk en nog eens werk - Het Vlaams instituut voor Economie en Samenleving berekende dat het de overheid gemiddeld 500.000 euro aan subsidie kost om één bijkomende job in een onderneming mogelijk te maken. Het loon van één werknemer in het sociaal-cultureel werk kost de overheid slechts 28.284 euro of nog geen 6 procent van die groeipremie voor ondernemingen. Een werkloze kost gemiddeld 33.443 euro. Het mag duidelijk zijn. Zelfs inzetten op banen in het sociaal-cultureel werk is efficiënt (het loont voor de staatskas) en effectief (het loont voor de samenleving).

Volledige versie, zie website fov.be

Slim besturen - Natuurlijk kan een besparing op het sociaal-cultureel werk de Vlaamse begroting niet redden. We zijn amper goed voor 0,2 procent van de uitgaven van de Vlaamse regering. Bovendien hakten ze er de vorige periode al stevig in: tot 30 % minder voor heel wat organisaties **[Nvdr: bij Wervel 25% minder]**. Maar uit bovenstaande cijfers mag blijken dat het zelfs als overheidsmanager niet zo gek is om ook in crisistijden te zorgen voor zuurstof voor het sociaal-cultureel werk.

Partner in maatschappelijke uitdagingen - Als de overheid ook bij zichzelf efficiëntiewinsten zoekt, dan is het toch wel vreemd dat er in het raam van vorming en opleiding niet sneller naar het sociaal-cultureel werk wordt gekeken. Je zou toch verwachten dat er samen met deze organisaties wordt nagegaan hoe – met respect voor elkaars eigenheden – werk kan worden gemaakt van antwoorden die ook overheden moeten geven op maatschappelijke uitdagingen.

Nederlands bedrijf maakt toiletpapier uit olifantengras

Papierfabriek Van Houtum in het Nederlands-Limburgse Swalmen heeft een contract afgesloten voor de aanplant van 100 hectare Zeeuws olifantengras. De fabriek wil dit gras gebruiken bij de productie van toiletpapier. Aanleiding is de steeds groter wordende schaarste in de oudpapiersector, zo maakt het bedrijf bekend. Van Houtum verwacht dat olifantengras één van de grondstoffen van de toekomst wordt. Het rietachtige gewas heeft weinig meststoffen en gewasbescherming nodig en kan op allerlei gronden tot wasdom komen, klinkt het. Van Houtum heeft met de Zeeuwse grasleverancier, Cradle Crops, een tienjarig afnamecontract gesloten. Het gras wordt aangeplant in het Zeeuwse Westdorpe. Het zal volgens een woordvoerder van het bedrijf nog zeker twee jaar duren voor de eerste rol toiletpapier van olifantengras op de markt komt. "Wat het gaat opleveren, weten we nog niet", zei de woordvoerder, "maar de eerste experimenten zijn succesvol." De akkerbouwers die het olifantengras telen, zijn alvast zeer verheugd over het vertrouwen dat Van Houtum door de meerjarige overeenkomst met Cradle Crops in hen uitsprekt.

Bron: Vilt, 12 juni 2014

Actie in Hasselt

LOKAAL★ECO★FAIR

Elke dag stoppen 6 boeren in Vlaanderen omdat ze onder de kostprijs moeten leveren.

BOER LOON

kies voor eerlijke prijzen in de landbouw

MACHELEN **Getuigenis stoppende boer:**

“Kosten worden afgewenteld op de landbouwer”

“Boer zijn, dat ben je in hart en nieren”, getuigt François Deroover van de Ringstraat in Machelen. Ermee stoppen is dan ook verschrikkelijk moeilijk. Ook al is hij op pensioen, toch blijft hij witloof telen. De witloof geteeld in Machelen smaakt zoeter. De grond is lichter en dat proef je, zegt François. In de supermarkt vind je bijna alleen nog witloof op water geteeld. Jammer dat die diversiteit verloren gaat.

Het wordt praktisch onmogelijk om vandaag een landbouwbedrijf te starten als je het niet van je ouders kunt overnemen en zelfs dan is het moeilijk als er meerdere kinderen in het gezin zijn waaronder het bedrijf en de gronden worden verdeeld. De risico's zijn groot en de kosten worden in de lange voedselketen meestal op de landbouwer afgewenteld. Kijk nu maar naar de maïskever, een exoot die met

vliegtuigreizigers meekwam naar Zaventem en in de omgeving op de maïsvelden neerstreek. Boeren worden nu door het voedselagentschap verplicht om deze kever te bestrijden met insecticide. Dit betekent dan ook het inschakelen van loonwerkers want de behandeling vereist een specifieke machine. Is dat geen verantwoordelijkheid van de luchthaven om die exoten onder controle te houden?

120 boeren in Machelen krijgen de verplichting om hun maïs te sproeien, dus hogere kosten en de oogst is sowieso al lager.

De problemen van de boeren mogen gerust eens in de kijker geplaatst worden en daar is Wervel vzw zeker mee akkoord: zij plaatsten ook in Machelen langs de Luchtvaartlaan 24 kruisen want voedsel is belangrijk voor elke burger. Verdient de voedselproducent niet meer?

Op de Luchtvaartlaan staan zowel wandelaars als mogelijks ook automobilisten eventjes stil bij het wekelijks verlies aan boeren (bedrijven).

Het bedrijf van François Deroover werd onleefbaar door de uitbreiding van de luchthaven en meerdere snelwegen. François bewerkte zelfs grond van zijn ouders in Veltem (bij Leuven) maar toen het ouderlijk bedrijf verdeeld werd onder de kinderen, waren de kosten voor hem als boer te hoog. Tot vorig jaar bleef hij klanten aantrekken met zijn heerlijk lokale witloof. Of de buurt ook nog inspanningen zal doen voor zijn aardappelen is nog de vraag.

Tekst: Veerle Devaere

VERSLAG BOERENFORUM

Op zondagnamiddag 14 september brachten Wervel en Voedselteams een kleine honderd boeren op de been om in gesprek te gaan over drie brandend actuele thema's in de landbouw: toegang tot grond, eerlijke prijzen en korte keten. De timing van het Boerenforum kon niet beter na alweer enkele maanden van economische crisis in bepaalde exportgerichte landbouwsectoren. Een rake reportage van Panorama¹ drie dagen voor het forum doet iedereen beseffen dat het zo niet verder kan. Vele boeren die het woord namen op het forum vonden tijdig een uitweg uit dit keiharde en vernietigende systeem. Niet door zoals 24 Vlaamse boerderijen per week er het bijltje bij neer te leggen, maar door te kiezen voor een andere manier van produceren en vermarkten.

Eerlijke prijzen

Bioboerderij De Zwaluw die ons Boerenforum onderdak bood, gaf vele aanwezigen inspiratie. De Zwaluw is een uiterst divers bedrijf waar je quasi heel je voedselpakket kan vinden. Een gemengd bedrijf uit de goede oude tijd, weliswaar in een modern kleedje. Gastheer Dirk Mouton legt uit hoe zij in bijna elke tak van het bedrijf een eerlijke prijs voor hun producten bekomen. In de korte keten wordt zuivel verkocht via Voedselteams en de eigen hoevewinkel. Groenten en aardappelen worden dan weer in een zelfoogststelsel aangeboden. De plukkers betalen hiervoor in het begin van het seizoen een oogstaandeel. Zij delen dus in de risico's, maar ook in de overvloed. Zo waren er dit jaar minder tomaten door een hagelstorm. De klanten hadden hier alle begrip voor omdat ze met hun eigen ogen zagen wat er gebeurd was. Ook in de lange keten krijgt De Zwaluw een gegarandeerd eerlijke prijs voor zijn melk. Dit komt door het uniek prijsberekeningsmodel van Biodia, waar een deel van de melk aan wordt geleverd. Dit model berekent de kosten voor een gemiddeld biologisch melkveebedrijf, inclusief een waardig inkomen voor de boer. Voor Nils Mouton is vlees de volgende stap. De stieren, varkens en schapen (voor natuurbeheer) op de boerderij komen momenteel in de lange keten terecht en geven weinig of geen meerwaarde. Zelf vermarkten in pakketten zal veel meer opbrengen, al zal het vinden van voldoende afzet een grote uitdaging zijn. Het is duidelijk dat dit bedrijf groeit, maar niet in één enkele richting. Diversiteit is de grootste sterkte.

Toch geeft Dirk ook aan dat hun melkafzet nog kwetsbaar is. Het grootste deel van hun melk gaat naar de coöperatie Biomelk Vlaanderen die op zijn beurt heel afhankelijk is van één enkele afnemer. Deze afnemer probeert boeren los te weken uit de coöperatie door niet-leden een hogere prijs te bieden. Op langere termijn verzwakt dit de onderhandelingspositie van de boer omdat hij alleen staat tegenover een grote afnemer. Het komt er dus op aan om als boer te weerstaan aan de tijdelijke verlokking van een hogere prijs en zich te blijven verenigen. Veerle Devaere van Wervel vatte enkele maatregelen samen voor het bekomen van een eerlijke prijs. Vele daarvan worden op de gastboerderij toegepast:

- ➔ eerlijk product zonder verdoken kosten voor mens en natuur
- ➔ onderscheid door kwaliteit (bijvoorbeeld antibioticavrij op De Zwaluw)
- ➔ diversificatie, niet alleen tussen soorten, maar ook binnen dezelfde soort kiezen voor verschillende rassen
- ➔ samenwerking tussen boeren onderling en met consumenten

- ➔ lokale verankering
- ➔ korte keten & abonnementensysteem

Toegang tot grond

Bavo Verwimp benaderde het thema grondtoegang vanuit zijn ervaring als pachtboer. De pachtwet is een fantastisch instrument dat boeren op lange termijn zekerheid geeft over het gebruiksrecht van gronden tegen zeer democratische prijzen. Anderzijds heeft het pachtsysteem door zijn rigiditeit ook weinig toekomst: de gronden komen niet vrij voor nieuwe of uitbreidende bedrijven. Ook voor de grondeigenaar is de pachtwet nadelig: die krijgt een pachtboer moeilijk van z'n grond en krijgt daar in vergelijking met de grondmarktprijzen zeer weinig voor betaald. De overheveling van de pachtwetgeving naar het Vlaams beleidsniveau – als gevolg van de zesde staatshervorming – noopte Bavo er toe na te denken hoe de pachtwet hervormd kan worden zonder te raken aan het basisprincipe ervan: een zekere en betaalbare toegang tot grond voor boeren. Bavo schotelde het publiek zes stellingen voor die op veel bijval konden rekenen. Het meest consensus was er over de nood aan een ruimer grondbeleid, waarin de pachtwet wordt ingebed. “Grond voor voedsel” en “grond voor de boerende boer” moeten hierbij de leidraad zijn. Deze principes zullen fenomenen die de grondprijzen opdrijven zoals verpaarding, speculatie en pensioenboeren tegengaan. De overheid heeft ook een rol te spelen als eigenaar van landbouwgronden. Momenteel worden deze massaal afgestoten om de begroting in evenwicht te brengen. In het kader van groeiende maatschappelijke interesse voor lokaal voedsel is dit absoluut geen visionair beleid. Op overheidsgronden zouden criteria voor lokale en duurzame voedselproductie mogelijk moeten zijn. Ook voor grondeigenaars moet het mogelijk zijn om bepaalde productievoorwaarden op te leggen aan de pachter, bijvoorbeeld dat er biologisch geteeld wordt voor de lokale markt.

Wat de pachtwet zelf betreft zijn bijstellingen nodig:

- ➔ herziening maximumprijzen,
- ➔ invoering minimumprijzen voor grondeigenaars,
- ➔ fiscale stimuli voor eigenaars die hun grond ter beschikking stellen voor voedselproductie,
- ➔ bedrijfscontinuïteit garanderen om ook bij buiten-familiale samenwerkingsverbanden pachtoverdracht mogelijk te maken,

- ➔ in het algemeen de pachtwet aanpassen aan de realiteit van de 21e eeuw.

Verschillende organisaties spraken een engagement uit om de ideeën die in deze workshop passeerden vast te leggen in een beleidstekst aan de nieuwe Vlaamse regering.

Nodig! Frisse, nieuwe boerenorganisatie!

Een veel gehoorde opmerking op het Boerenforum was dat de thema's van de dag weinig of niet ter harte worden genomen door de dominerende landbouworganisaties. En indien wel, dan op een manier waar veel aanwezige boeren zich niet in kunnen vinden. Hanny Van Geel leerde ons La Via Campesina kennen, waarvan zij bestuurder is bij de Europese afdeling. La Via Campesina – of letterlijk vertaald “de boerenweg” – vertegenwoordigt wereldwijd ongeveer 200 miljoen boeren die dat doen “op de boerenmanier”. Dat wil zeggen onafhankelijk, lokaal verankerd en agro-ecologisch. Dit zijn de boeren die met 30% van alle grondstoffen aangewend in de landbouw 70% van al het voedsel produceren. La Via Campesina levert internationaal strijd voor het recht op grond en water, voor voedselsoevereiniteit, maar ook tegen globalisering van de voedselmarkt en vrijhandelsakkoorden, tegen privatisering van natuurlijke hulpbronnen zoals zaden, tegen landroof en tegen ggo's. La Via Campesina wil dat landbouw uit de WTO wordt gehaald en in de schoot van de Verenigde Naties komt. Het is een beweging die ook ijvert voor rechten van vrouwen en landwerkers, voor de bescherming van natuur en biodiversiteit.

In Vlaanderen is La Via Campesina niet vertegenwoordigd. Dat is een gemis, vooral omdat landbouw meer en meer op het internationale toneel wordt besproken. 200 miljoen boeren wereldwijd kunnen immers meer gewicht in de schaal leggen dan enkele boeren in Vlaanderen. Misschien was het Boerenforum een eerste stap in het oprichten van een Vlaamse afdeling. Een naam hebben we alvast.

Benny Van de Velde

¹ “De prijs van goedkoop eten”, te herbekijken op www.canvas.be/programmas/panorama

Vlaams onderzoeksproject agroforestry start met bezoek aan pioniers

Derde keer, goede keer! Na drie jaar aandringen, keurde het Vlaamse Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie (IWT) de projectfinanciering goed. De komende vijf jaar zullen vijf onderzoeksinstituten die Wervel in de loop der jaren activeerde onderzoeken in hoeverre "Agroforestry in Vlaanderen - een economisch rendabel antwoord op de vraag naar agro-ecologische productiemethoden" is. ILVO, Ugent, Inagro, BDB & Agrobeheercentrum Eco² in samenwerking met Boerenbond, BOS+ & Wervel. Wervel zal in de stuurgroep van dit project zetelen. Twee inspiratienamiddagen openden het project begin september, bij pioniers François Ongenaert in Beveren en Jos De Clercq in Sint-Truiden. Op de projectwebsite kan je verdere verloop van het project volgen:

agroforestryvlaanderen.be.

Zowel stuurgroepleden als geïnteresseerde landbouwers namen deel aan de inspiratienamiddag in Beveren, bij François Ongenaert

Temidden de hennep en de kerselaren, luistert Boerenbond - partner van het project aandachtig mee. De project-partners zullen bepleiten dat juridische obstakels worden weggewerkt.

Els Bonte van het Agentschap Landbouw & Visserij is verantwoordelijke voor de steunmaatregel boslandbouw

Juridische knelpunten

• Reguleringskader die knelpunten bevat inzake agroforestry:

- 1) Bosdecreet (het meer van toepassing 40,5 de aanpak en de aanpak van de bosbouw met voor 1 juni 2012, 2014-2015)
- 2) Decreet Natuurbehoud (verplichting voor de gemeente voor het behoud van bos)
- 3) Veldwetboek (aankomst van de landbouw en de landbouw)
- 4) Pachtwet (regels inzake landbouw en landbouw)
- 5) Landschapsdecreet (in het kader van de landbouw)
- 6) Code Ruimtelijke Ordening (in het kader van de landbouw)

Open brief aan Louise Fresco

Stimuleer duurzame technieken voor hogere opbrengsten,
geen gentech & chemicaliën

Beste mevrouw Fresco,

Op 1 september opent u het academische jaar als nieuwe bestuursvoorzitter van de Wageningen Universiteit. Met deze open brief geven wij u graag een uitdaging mee.

Al jaren pleit u voor verdere intensivering van de voedselproductie. U doelt daarmee vooral op schaalvergroting en verdere industrialisering, terwijl we onderhand wel weten dat deze richting in de landbouw de bodemvruchtbaarheid en de biodiversiteit sterk verminderen.

Bovendien stoot dit soort landbouw een enorme hoeveelheid broeikasgassen uit. Wij hebben daarom een aanbeveling: zet meer in op een ander model van ecologische innovaties om voedselproductie te intensiveren.

Miljoenen wetenschappers, boeren, consumenten en politici werken aan effectieve ecologische manieren om voedselzekerheid en hogere voedingswaarden te bewerkstelligen. Op dit gebied gonst het ook op uw universiteit van de activiteit. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het stimuleren van slimme kringlopen en het verbeteren van het bodemleven, waarmee direct hogere opbrengsten per hectare behaald worden, net mét versterking van natuur en landschap. In ontwikkelingslanden kan dit effectieve oplossingen bieden voor honger en armoede zonder verdere afhankelijkheid van olie, dure zaden en kunstmest.

Ook Nederlandse boeren die telen op onze goede delta-grond, experimenteren succesvol met manieren om te vergroenen.

Een universiteit die voorop wil lopen in de kenniseconomie, mag deze boot niet missen en doet er goed aan in deze studies veel meer middelen te steken. Juist de universiteit van Wageningen zou door haar internationale aanzien een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan zulke werkelijk toekomstgerichte landbouw. Wij pleiten dus voor samenwerking met visionaire sociale bewegingen, in plaats van met het kapitaalkrachtige bedrijfsleven, zoals Wageningen Universiteit de laatste jaren steeds meer is gaan doen. Dat is innovatie van de bovenste plank, kennis en een richting waar Nederland en de wereld werkelijk iets aan hebben.

Mevrouw Fresco, u bent geen voorstander van biologische landbouw, terwijl vele onderzoeken aantonen dat deze vorm van landbouw gemiddeld 70 tot 80% van de opbrengst van de industriële landbouw kan leveren met veel minder energie en zonder schadelijke stoffen. Ook pleit u voor meer gentechnologie, terwijl gentechgewassen in de praktijk nergens hebben geleid tot hogere opbrengsten maar alleen tot afhankelijkheid van boeren en het gebruik van meer landbouwgif. De veiligheid van deze gewassen is omstreden en de techniek achterhaald door nieuwe manieren van plantenveredeling en andere manieren van opbrengstverhoging.

Het kan anders. Op uw universiteit namen in februari 800 enthousiaste boeren, wetenschappers en consumenten deel aan de conferentie 'Voedsel Anders'. Daar werden resultaten van, en onderzoek naar eerlijke en duurzame voedsel- en landbouwsystemen gepresenteerd. Het was een afspiegeling van een dynamische, innovatieve beweging voor agro-ecologie die streeft naar een geregionaliseerde voedselvoorziening met eerlijke prijzen door marktregulatie. Wij denken dat dát de landbouw van de toekomst is. Daar hoort ook onderzoek bij naar nieuwe verbindingen tussen boer en consument en tussen stad en platteland en fris beleid, bijvoorbeeld steun met grond en kennis voor jonge ecologische boer(innen).

De omslag naar duurzaam ook binnen de Wageningen Universiteit verder brengen is de mooie uitdaging die we bij u neerleggen. Als voorzitter en woordvoerder van de hele universiteit wordt u geacht recht te doen aan de vele medewerkers en studenten die hun tijd en energie steken in studies naar landbouwvormen die een positieve bijdrage leveren aan voedselzekerheid, bodemleven, klimaat en gezondheid. We zijn heel benieuwd of u de universiteit zult weten om te vormen naar een voorloper in echt duurzame voedselvoorziening en wensen u veel succes bij deze koerswijziging.

Janneke Bruil schreef dit stuk samen met Tjerk Dalhuisen. Zij maken deel uit van het team dat in februari de Voedsel Anders conferentie organiseerde aan de Wageningen Universiteit.

Kees Steendijk: "De natuur 'leest' beter dan een boek: als je goed kijkt hoe planten omgaan met hun omgeving en daar ook lering uit trekt, dan kun je je als plantenteler verbeteren."

De wetenschappelijke wereld was goed vertegenwoordigd.

Een vingereg wiedt onkruid en aardt aan.

De werktuigendrager rijdt met behulp van GPS altijd op dezelfde paden.

Een volle pagina in De Standaard van 17 juli

Kees Steendijk op zijn veld

AGRO-ECOLOGIE

Meer foto's in het album op onze Facebookpagina [wervel.be/facebook](https://www.facebook.com/wervel.be/facebook)

We herdenken dezer dagen 2 grote oorlogen. 100 jaar geleden brak de Eerste Wereldoorlog uit; 70 jaar geleden startte de bevrijding van Europa met D-day. Niet zozeer de gruwel of het spektakel, maar vooral de oorzaken van oorlog, kunnen we maar best nooit vergeten. Wat dat met landbouw te maken heeft? Meer dan we op het eerste zicht zouden denken. Want moderne landbouw en oorlogsvoering hebben zeer veel met elkaar gemeen.

Het is alomtbekend dat de motor van de groei in de landbouw, stikstof, ook een basisgrondstof is voor springstoffen. Zowat 80 % van de lucht bestaat uit stikstofgas en in de plantenwereld zijn vooral vlinderbloemigen in staat om die stikstof door symbiose met bacteriën te binden en beschikbaar te maken voor plantengroei en eiwitopbouw. Diezelfde stikstof kan ook via een energieverblindend proces kunstmatig uit de lucht worden gehaald en vastgelegd in kunstmest om vervolgens als wondergroeimiddel te worden ingezet door boeren voor wie het niet snel genoeg kan gaan. Springstof in de landbouw dus. Er is een duidelijk en bekend verband tussen de reconversie van de stikstofindustrie na de oorlogen en de toename van het kunstmestgebruik in de landbouw. Diezelfde parallel is er ook op het vlak van de mechanisatie in de landbouw (tanks worden tractoren) en op het vlak van de ontwikkeling van gifstoffen (herbiciden, pesticiden, fungiciden, antibiotica, ...) in de voetsporen van het onderzoek in functie van de chemische oorlogsvoering. De gangbare, chemische landbouw, die rijkelijk gebruik maakt van kunstmest en bestrijdingsmiddelen, is schatplichtig aan de oorlogsindustrie en gaat uit van precies dezelfde logica.

Nog belangrijker dan de fysieke band tussen oorlogsvoering en landbouw, is de ideologische parallel. De fundamentele uitgangspunten in de gangbare landbouw om enerzijds massaal en onder dwang groei bij plant en dier te forceren (met kunstmest en krachtvoer) en anderzijds de uitwassen daarvan met gifstoffen te bestrijden, zijn geheel dezelfde als het imperialisme en de drang naar macht die aanleiding geven tot oorlog, in combinatie met de bereidheid om voor dit doel te doden. De parallellen tussen explosieve groei en explosieven, tussen concentratiekampen en industriële veehouderijstallen, tussen chemische oorlogsvoering en pesticiden, zijn overduidelijk. Vanuit de verhelderende visie op de zogenaamde 'grond- of basishoudingen' in de landbouw weten we dat de gangbare landbouw is gestoeld op de grondhoudingen van de dominator en de heerser.

Het zijn ook die grondhoudingen die de basis vormen voor oorlogen en strijd. Het mag dan ook niet verbazen dat de interesse vanuit de gangbare landbouw voor

duurzamere technieken uit de biologische landbouw in eerste instantie uitgaat naar bestrijdingstechnieken: mechanische onkruidbestrijding en biologische bestrijding (door middel van natuurlijke vijanden). De oorlogslogica vertaalt zich ten slotte ook nog in de markt. De vrije wereldmarkt voor landbouwproducten en voedingsmiddelen is de eigenlijke Derde Wereldoorlog die al decennia aan de gang is. Met miljoenen slachtoffers. Concurrentie, dumpingprijzen, monopolievorming en andere economische oorlogstechnieken zijn hier de wapens.

Bij de herdenking van het oorlogsgeweld uit de vorige eeuw is het zinvol om ook te bedenken dat midden de jaren 1920 de kiem is gelegd voor de biologische landbouwbeweging in Europa. Kort na de Eerste Wereldoorlog dus. Het lijkt mij niet onzinnig om de biologische landbouwbeweging niet enkel te zien als de vertaling naar de landbouw van het respect voor het leven uit de milieubeweging, maar de bio-landbouw ook te durven benoemen als de belichaming in de landbouw-sector van de vredesbeweging. De principes van (voor)zorg, respect, billijkheid, symbiose en samenhang zijn de vertaling van de vredesprincipes in de landbouw. De zoektocht in de bio-landbouwbeweging naar samenwerking tussen boer en consument en eerlijke handel en prijsvorming, is de vertaling van een vreedzame economie. Bijna 100 jaar later wordt die vredesboodschap op de oorlogsbodem die Vlaanderen is, nog steeds terughoudend onthaald: nog altijd slechts 0,8 % van het Vlaams landbouwareaal is bioteelt.

Als herinnering aan de 'grote oorlog' zaait de Vlaamse Overheid, Agentschap Natuur en Bos (ANB) dit jaar 47 hectare klaprozen in, verspreid over de 5 Vlaamse provincies. Misschien moeten dit jaar én de komende 4 jaren alle Vlaamse bio-bedrijven rondom hun percelen ook klaprozen inzaaien. Als teken van de vreedzame landbouw die daar bedreven wordt. Ik hoop dat vele wandelaars, fietsers, consumenten en ook collega-boeren dan even in die klaprozevelden gaan liggen genieten en er samen plannen smeden voor een landbouw zonder oorlog.

Geert Iserbyt, opleidingscoördinator Landwijzer

POËZIE Flanders Fields Revisited

In Flanders' fields the poppies blow
no more
and in the sky the brave larks fly
no more.

In Flanders' fields maize now grows
while in Brazil the soy destroys
both rainforest and people's lives.
Victims we know, but where 's the foe?

In Flanders' fields machine guns now
have been replaced by tractors, and
yperite by pesticides.

That's why in Flanders' fields you'll find
that poppies and that larks alike
are gone.

Nederlandse nadichting:
Vlaamse velden 1914-2014

De klaproos van McCrae:
een symbool, niet meer.
Je ziet ze amper nog op Vlaamse velden,
en zijn leeuweriken
al evenmin.

De weiden als wiegende zeeën,
en de welige velden
zijn verdrongen
door onoverzichtelijke maïsaanplant
als aanvulling van soja uit Brazilië
waar die het regenwoud verwoest
en nu ook de Cerrado
en in één moeite ook
de inheemse volken en de boeren

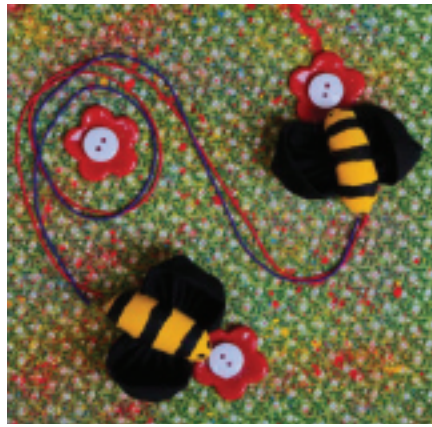
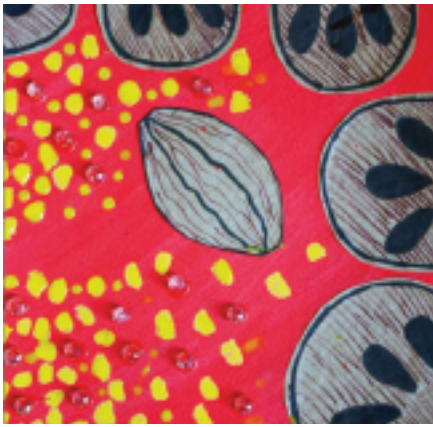
De machinegeweren van 14-18
en het mosterdgas
zijn in 2014-18 vervangen
door zware landbouwmachines
en sproeistoffen.

Dus zie je in Vlaamse velden
amper nog klaprozen en leeuweriken.

Paul Beghin

Foto: Lijssenthoek Military Cemetery, 2014.
De chemische oorlogvoering blijft doorgaan.

BOEKBESPREKING Voeding verknipt

Verknipte wereld, verknipte voeding?

Nieuwe boeken van Luc Vankrunkelsven doen een beetje denken aan vervolgverhalen. We weten waarover ze zullen gaan: Brazilië, voeding, economie, milieu, verbanden. En toch weten we ook dat hij onze blik zal verruimen met een kijk op nieuwe ontwikkelingen, of een nieuwe kijk op vroegere ontwikkelingen, en tegenwoordig mogen we zelfs layoutmatige nieuwigheden verwachten. En dat is opnieuw het geval met *Voeding verknipt*, een goed gekozen titel trouwens: als verwijzing naar de vreemde manier waarop we met voedsel omgaan. We nemen hier meer af, daar minder, mensen veranderen voedingsgewoontes die dat stilzwijgend impact hebben op andere producten en productiewijzen en die wereldwijde verschuivingen en ontwikkelingen veroorzaken.... Niet altijd slecht, zorgwekkend nieuws trouwens, ook projecten die hoop kunnen geven. Ikzelf ga er trouwens van uit dat een goeie analyse minstens een potentiële voedingsbodemp vormt voor verandering. Inzicht maakt het minstens mogelijk, al blijkt het gekookte kikkersyndroom ook bijzonder sterk.

Hetzelfde maar anders

Zoals in vorige boeken kiest Luc daarbij voor 'flitsen', korte reflecties over ervaringen en waarnemingen in Brazilië, de Latijns-Amerikaanse groeitijger bij uitstek en een leidend landbouwland in Latijns-Amerika en nog altijd een soort spiegel voor ons. En die gaan even goed over het impact van katten op de biodiversiteit en de rol van de vrouw als over de band tussen 'verknipte voeding' en obesitas, nieuwe landbouwscholen, en interdependentie, enz. Zo ontstaat een 32-ledige mozaïek van *crônicas*, met telkens andere aspecten, met misschien soms wat te Braziliaanse titels en misschien iets te veel kruisverwijzingen naar vorige boeken. En zoals gezegd: hij volgt duidelijk recentere ontwikkelingen op de voet, omdat die vaak verontrustend zijn, zonder positieve trends uit het oog te verliezen, die als tekenen van hoop kunnen gelden.

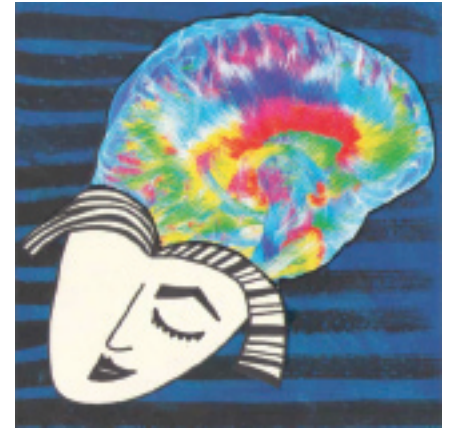
Voeding verknipt maakt dit keer ook ruimte voor de visie van twee landbouwspecialisten uit Brazilië en voor bijdragen van Leen Laenens, voorzitter van VELT, en Vera Dua, voorzitter van Bond Beter Leefmilieu. De Brazilianen duiden dezelfde problematiek meer politiek-ideologisch, maar wel nogal theoretisch. De Vlamingen bevestigen de waarde van Luc Vankrunkelsvens engagement, wijzen op de sporen van hoop die ze ontwaren en ondersteunen vanuit hun eigen visie zijn streven.

Dit keer is het boek opnieuw geïllustreerd, met telkens een artistieke creatieve pagina als inleiding bij elke flits, werk van Braziliaanse kunststudenten.

Een hoopvolle door-kijk

Luc blijft nooit op afstand, boven de realiteit verheven. Telkens valt op dat hij in nauw contact met de 'basis' blijft, met de doorleefde realiteit dus. Uiteraard vooral van mensen in bedreigde zones, zoals de Cerrado-savanne, al komt hij ook in steden en stelt hij daar ontwikkelingen vast die vaak zorgwekkend zijn. In combinatie met zijn achtergrond als belezen en bereisd waarnemer schetst hij zo een kritisch-informatieve door-kijk van de Braziliaanse werkelijkheid in volle evolutie, voor lezers hier en in Brazilië. Een analyse dus, maar met perspectieven.

Een focus is altijd weer de toekomst: hoe moet of kan het verder, met meer eerbied voor mens en milieu? Daarbij gaan het boek en vele commentatoren uit van de noodzaak van een paradigmashift: van een kapitaals- en energie-intensieve landbouw grotendeels in handen van transnationals en/of landen, naar een meer lokale, familiale 'Agricultura familiar'. Die uitdaging wordt verder geconcretiseerd in een zwart-wit tegenstelling: gericht op winst of gericht op eerlijk inkomen, monocultuur of bijvoorbeeld *agrofloresta*, kleinschalig of massaal en massief, in handen van boeren of van grote bedrijven. Zwart-witvisies doen natuurlijk niet altijd recht aan de realiteit, maar het lijkt verdedigbaar om de uitdagingen scherp te stellen. Iedere waarnemer weet dat de

mens en vaak de grote bedrijven een zware greep hebben op wat in de wereld gebeurt, ook al is het soms onbewust.

Maar inspirerende initiatieven komen ook aan bod, zoals ingebedde landbouw, de teelt van inlandse bijen, alternatieve vormen van voeding, enz. ... Uiteraard zijn die bijna altijd te vinden in de kleinschaligheid, in teelten die respect voor de natuur inbouwen, en/of die verder bouwen op een bekende, traditionele cultuur, die op een nieuwe manier op de aanhoudende droogte inspelen, enz. Vaak zijn het kleine initiatieven, maar zij lijken in al hun bescheidenheid zin te hebben.

De producent, maar ook de consument

Daardoor lijkt de rol van de consument in dit boek meer aan de oppervlakte te komen, vooral in de inleiding maar ook tussendoor in het werk: Vankrunkelsven verwijst naar de “banaliteit van het kwaad” naar analogie met Hannah Arendt: het feit dat ook de gewone consumenten, zonder het te weten of te willen, medeplichtig zijn of zich schuldig maken aan wat in de wereld aan rampen gebeurt, al was het maar door hun verslaafdheid aan het in Wervelkringen bekende duo ‘Koning Auto en Keizer Hesp’, naast de nieuwe pool, Prinses Vliegtuig. Niet toevallig koos Thomas Merton, trappist en vredesactivist, die Vankrunkelsven als inspiratiebron vermeldt, als titel van een boek: ‘Vermoedens/ gissingen van een schuldig toeschouwer’ [*Conjectures of a Guilty ByStander*]. Merton legt zelf vaak de vervreemding van de westerse mens bloot, zoals ook nu: een en ander neemt dramatische vormen aan, maar het dringt als het ware niet tot ons door.

Kritisch, maar onderbouwd, soms even wat taai

Eén kritiek bij dat alles: in al zijn rijkdom is het boek zeker inspirerend, maar soms wel even taai. De stap naar structuren volgt soms behoorlijk snel en de lezer mist af en toe een paar realia, wat het soms moeilijk maakt om een thema goed te kaderen, of hij dient iets te veel Braziliaanse woorden te

verwerken. Een hoofdstuk krijgt trouwens bijna altijd een resem voetnoten, vaak verwijzingen naar websites, met soms lange url's die lezers zelden zullen opzoeken. Het zou heel zeker nuttig zijn een deel van die voetnootinfo te verwerken tot een informatieve en gestructureerde bijlage. Het zou de naslagwaarde van het boek kunnen verhogen.

Balans dus: een boek dat in zijn diversiteit een kritisch beeld schetst van de wederzijdse beïnvloeding van milieu, economie en landbouw wereldwijd – met nu zelfs een Chinees luik over de gevolgen van veranderende voedingsgewoonten – en ook van de samenleving en politiek in Brazilië. De illustrerende pagina's zijn een relatief geslaagde toevoeging, maar het blijft een boek dat je niet echt simpel kunt noemen. Wel altijd weer belangwekkend, met een ietwat ouderwets woord...

Jan Glorieux

Luc Vankrunkelsven, Voeding verknijpt, Wervel, 2014, 300 p., 17 euro. Gelijktijdig in het Portugees verschenen als 'Soja: tesoura ou tesouro?', Cefuria, Curitiba, 2014 . Bestellingen: info@wervel.be

Agenda

Red de Cerrado in Brazilië!

Een unieke en noodzakelijke biodiversiteit.

Een campagne van het Cerradoteam van Wervel vzw.

www.wervel.be

SEPTEMBER

- 21. 10u Champêtre- aardappeldorp, Brussel. campagne 'boerzktloen' toegepast op eerlijke prijs voor aardappelen, Paleizenplein, Brussel
- 11u - 17u Antwerpen boert, Park Spoor Noord, Antwerpen
- 24. 19u Heerlijk vegetarisch koken, VGC Elzenhof, Kroonlaan 12, Elsene

OKTOBER

- 7 10u-17u Transitiefestival met oa. "duurzame maaltijd, ook op het werk" Sint-Pietersnieuwstraat 23, Gent
- 11 12u Bezoek aan de Natlandhoeve met team Cerrado en team eiwit transitie, Stokstraat 2, Sint-Truiden
- 12. 13u30 'vijf jaar gemeentelijke raad ontwikkelingssamenwerking' met workshop vanuit Wervelboek 'Voeding verknijpt', August Nihoulstraat 79, Scherpenheuvel-Zichem
- 18-19. Weekend voor actieve vrijwilligers, Ferme du Bois-le-Comte, Villers-devant-Orval
- 23. 18u30 Koken diversiteitsboek, Parochiezaal Drakenhof, Boekenberglei 213, Deurne

NOVEMBER

- 12. 19u Heerlijk vegetarisch koken, VGC Elzenhof, Kroonlaan 12, Elsene
- 14. 17u30 planning 2015, Mundo B, Edinburgstraat 26, Elsene
- 29. 10u Studiedag: link tussen bodem- en voedselkwaliteit (locatie nog te bepalen)

DECEMBER

- 3. 19u Heerlijk vegetarisch koken, VGC Elzenhof, Kroonlaan 12, Elsene

NIEUW ! bekijk details via wervel.be/agenda en kopieer naar je eigen Google Agenda

Lukemieke

Vlamingenstraat 55
3000 Leuven

016 22 97 05

Open elke werkdag
van 12 tot 14uur en
van 18 tot 20uur30

ooit nagedacht over
sparen bij Triodos Bank

Triodos Bank

de duurzame bank

geef gerust een seintje:

Paul Pals,
afgevaardigd agent **CBFA 101 327 cB**
Nieuwpoort 4, 9660 Brakel
pals.opdebeeck@scarlet.be
055 42 56 92

Data van vergaderingen van regionale groepen en teams krijgt u op het Wervelsecretariaat: bel 02 893.09.60 of e-mail: info@wervel.be.